

XVIII
a m ž i a u s
studijos

3

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

3

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2016

Redakcinė kolegija

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline (Lenkija), Londono universiteto koledžas

Dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Lietuvos edukologijos universitetas

Dr. Andrejus MACUKAS

Baltarusijos mokslų akademijos Baltarusijos istorijos institutas

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Adam STANKEVIČ (sekretorius)

Lietuvos istorijos institutas

Doc. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ (pirmininkė)

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas

Recenzentai

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas

Dr. Olga MASTIANICA

Lietuvos istorijos institutas

Prof. dr. Valdas RAKUTIS

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Redakcinės kolegijos adresas

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas *smigelskyte.stukiene@gmail.com*

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIP-052/2016).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2016

© Straipsnių autoriai, 2016

© Lietuvos istorijos institutas, 2016

ISBN 978-609-8183-16-0

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8

Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 11

TARP BAJORŲ RESPUBLIKOS IR KONSTITUCINĖS MONARCHIJOS: IŠŠŪKIAI IR NETEKTYS

Андрей Мацук / Andrejus Macukas

Новгородская шляхта во время королевских выборов 1733 г. . . . 16

Naugarduko bajorai 1733 m. karaliaus rinkimo laikotarpiu. *Santrauka* . . . 31

Richard Butterwick-Pawlikowski

Challenges for the Commonwealth: the Counsel of

Jean-Jacques Rousseau . . . 32

Iššūkiai Abiejų Tautų Respublikai: Jeano-Jacques'o Rousseau patarimai. *Santrauka* . . . 43

Dalius Viliūnas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nacionalizmo filosofijos pradmenys
XVIII a. pabaigoje . . . 44

Origins of Philosophy of Nationalism in the Grand Duchy of Lithuania
at the End of Eighteenth Century. *Summary* . . . 84

Viktorija Vaitkevičiūtė

Tėvynės likimas Mauricijaus Pranciškaus Karpio Seimo kalbose . . . 86

Destiny of the Homeland in the Parliamentary Addresses of
Maurycy Franciszek Karp. *Summary* . . . 107

Lina Balaišytė

Visuomenės permainų ženklai XVIII a. antrosios pusės išskilmėse . . . 108

Signs of Transformation of Society in the Late Eighteenth Century
Public Celebrations. *Summary* . . . 125

Sławomir Godek

Kilka uwag o roli Michała Kleofasa Ogińskiego w zabiegach
delegacji szlachty litewskiej w Petersburgu w latach 1810–1811 . . . 127

Keletas pastabų apie Mykolo Kleopo Ogińskio vaidmenį
Lietuvos bajorų delegacijos veikloje 1810–1811 metais. *Santrauka* . . . 151

SOCIOKULTŪRINĖ ERDVĖ: LAIMĖJIMAI IR PRARADIMAI

Asta Vaškeliėnė

XVIII a. antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvikalbė proginė poezija (remiantis Mykolo Korickio kūryba) ... 154

Bilingual Occasional Poetry in the Late Eighteenth Century

Grand Duchy of Lithuania (Based on the Writings of Michael Korycki). *Summary* ... 170

Юрий Гордеев / Jurijus Gordejevas

Коммуникация в городах Великого княжества Литовского в XVIII в.

(постановка проблемы) ... 172

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų komunikacija XVIII a.

(problemos iškėlimas). *Santrauka* ... 192

Martynas Jakulis

Pamestinukų globa XVIII amžiaus Vilniuje ... 193

The Care of Foundlings in Eighteenth-Century Vilnius. *Summary* ... 208

Arnaud Parent

From the Montpellier Faculty of Medicine to the Grodno

Royal School of Medicine: How Dr. Jean-Emmanuel Gilibert

Applied Medical Vitalism to Heal his Lithuanian Patients ... 210

Nuo Monpeljė medicinos fakulteto iki Gardino karališkosios

medicinos mokyklos: kaip dr. Jeanas-Emmanuelis Gilibert'as

pasitelkė vitalizmą savo pacientams gydyti Lietuvoje. *Santrauka* ... 237

Rasa Butvilaitė

Antano Tyzenhauzo Statybos mokykla Gardine ... 238

School of Building Construction in Grodno. *Summary* ... 247

TEISĖS ISTORIJOS LAUKAS

Adam Stankevič

Dokumentų klastojimo atvejai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teismo praktikoje (XVIII a. antrojoje pusėje) ... 250

Cases of Document Falsification in Legal Practice of the Supreme Tribunal of the Grand

Duchy of Lithuania (Late Eighteenth Century). *Summary* ... 267

Marcin Głuszak

O recepcji prawa w rezolucjach Rady Nieustającej . . . 268

Apie teisės recepciją Nuolatinės tarybos rezoliucijose. *Santrauka* . . . 281

Domininkas Burba

Valstiečių dalyvavimas smurtiniuose bajorų nusikaltimuose, XVIII amžiaus
Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų knygų duomenimis . . . 282

Data on Participation of Peasants in Violent Crimes of the Nobility
in the Eighteenth Century Registry Books of Vilnius County
Castle and Land Courts. *Summary* . . . 301

Iliustracijų sąrašas . . . 302

Asmenvardžių rodyklė . . . 304

Vietovardžių rodyklė . . . 320

DOKUMENTŲ KLASTOJIMO ATVEJAI LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS VYRIAUSIOJO TRIBUNOLO TEISMO PRAKTIKOJE (XVIII A. ANTROJOJE PUSĖJE)

ADAM STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojami kaltinimai dokumentų klastojimu, kuriuos XVIII a. antrojoje pusėje nagrinėjo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiasis Tribunolas. Siekiama nustatyti pagrindines dokumentų klastojimo tendencijas, jų įrodinėjimo teisme ir bausmių klastotojams (arba neįrodžiusiems klastojimo fakto) taikymo praktiką.

Reikšminiai žodžiai: dokumentas, klastojimas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiasis Tribunolas, teismo praktika.

Pastaruoju metu lietuvių istoriografijoje pasirodė daugelis darbų, skirtų dokumento klastojimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje problematikai. Mokslininkų dėmesio sulaukė įvairūs temos aspektai. Laimontas Karalius siekė nustatyti į Lietuvos Metriką įrašyto dokumento – Kauno muitinės rejestro atmintinės suklastojimo aplinkybes, atliko istorinę ir tekstologinę dokumento analizę¹. Raimonda Ragauskienė, remdamasi gausiais pavyzdžiais iš Lietuvos Metrikos ir bajoriškų teismų knygų, stengėsi atskleisti dokumentų klastojimo būdus ir tendencijas XVI a.² Tuo tarpu Andrejų Ryčkovą domino baudžiamosios teisės taikymo sritis – jis siekė išsiaiškinti ankstyviausius atvejus, kai už dokumentų klastojimą buvo skirta mirties bausmė³. Dokumentų klastojimo tema lietuvių istoriografijoje nėra nauja, tačiau beveik visa yra skirta laikotarpiui iki XVII a. vidurio⁴. Todėl šio straipsnio tikslas yra bent iš dalies užpildyti istoriografijos spragą. Žinoma, kol nėra atlikta

1 Laimontas Karalius, Kauno muitinės rejestro atmintinė. Falsifikatas Lietuvos Metrikoje (XV–XVI amžių sandūra), in: *Kauno istorijos metraštis*, 2005, t. 6, p. 7–54.

2 Raimonda Ragauskienė, Galimybės klastoti bajorijos dokumentus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a., in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, sudarė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 219–249.

3 Andrej Ryčkov, Mirties bausmės skyrimas viešųjų raštų klastotojams Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismuose XV amžiaus pabaigoje – XVI amžiaus viduryje, in: *Lietuvos Statutas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*. Straipsnių rinkinys, sudarė Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 109–119.

4 Temos literatūra lietuvių ir užsienio kalbomis plačiai apžvelgta R. Ragauskienės straipsnyje, žr. Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 220–223.

išsamesnių tyrimų, neįmanoma daryti platesnių apibendrinimų ir palyginimų. Tačiau surinkti duomenys leidžia charakterizuoti kaltinimų klastojus dokumentus teismo praktiką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausajame Tribunole XVIII a. antrojoje pusėje. Atsižvelgiant į šaltinio specifiką, šiame darbe apsiribojama vos keliais aspektais: siekiama nustatyti pagrindines dokumentų klastojimo tendencijas, jų įrodinėjimo teisme ir bausmių klastotojams (arba neįrodžiusiems klastojimo fakto) taikymo praktiką⁵. Šiame tyrime dokumentų neskirstome į viešus ir privačius, kadangi šiuo atveju mus domina klastotės išaiškinimo būdai ir įstatymuose numatytų bausmių taikymo praktika.

1778 m. Vilniaus miestietis Jonas Ernestas Hamiltonas apkaltino Joną Rosinskį (pastarasis prisistatydavo ir kita – Rožinskio pavarde) klastojus įvairius raštus ir valstybės institucijų naudotus antspaudus. Tačiau toks kaltinimas XVIII a. antrojoje pusėje buvo veikiau atsitiktinis, o ir pats kaltinamasis teisme nepasirodė⁶. R. Ragauskienė, analizuodama bajorijos dokumentų klastojimo atvejus, padarė išvadą apie dažną teismo pareigūnų įsipainiojimą į klastočių bylas. Ji tai siejo su piktnaudžiavimu pareigomis ir netvarka knygų raštvedyboje⁷. XVII–XVIII a. buvo priimta daugybė įstatymų, turėjusių detaliau apibrėžti raštinių veiklą ir dokumentų rengimo procesą⁸. Tačiau, nepaisant visų pastangų, dauguma dokumentų klastojimo atvejų, su kuriais XVIII a. antrojoje pusėje susidūrė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiasis Tribunolas, buvo susiję būtent su bajoriškų teismų raštinėmis. Šis paradoksas sietinas ne tik su raštinės veiklą apibrėžusių teisės aktų fragmentiškumu, bet ir su konkrečių Trečiojo Lietuvos Statuto (toliau – TLS)⁹ straipsnių nesilaikymu. Pavyzdžiui, kaip rodo 1779 m. Tribunole vykęs teismo procesas, XVIII a. teisėjai ir pateisėjai jau buvo nusišalinę nuo teismo knygų priežiūros ir nedisponavo raktais nuo skrynių, kuriose šios knygos turėjo būti saugomos¹⁰. Tačiau esminis veiksnys čia buvo sąmoningas teismo pareigūnų piktnaudžiavimas pareigomis, siekiant neteisėtai pasipelnyti ir turint kitų tikslų.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorai skundėsi daugelio vietos teismų raštinių veikla, o šioje vietoje galima paminėti kelis būdingesnius atvejus. Ypač daug kaltinimų klastojus sulaukė Antanas Tadas Malinovskis, kurio elgesys kėlė

5 Dėl informacijos fragmentiškumo šis tyrimas neapima tų atvejų, kai klastojimo faktai minėti bylose, kurios buvo persiūstos spręsti iš esmės pirmos instancijos teismui.

6 1778 m. vasario 13 d. Tribunolo sprendimas už akių, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. Senieji aktai (toliau – SA), b. 157, l. 826–827.

7 Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 240–243.

8 Plačiau žr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietų teismų notarinės funkcijos, in: *Lietuvos notariato istorija*, sudarė Jolanta Karpavičienė, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012, p. 71–93.

9 Šiame tyrime remtasi šiuo TLS leidimu: *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego [...]*, Wilno: w drukarni J. K. M. Akademickiey Societatis JESU, 1744. Cituojant konkrečius straipsnius, toliau straipsnyje nuorodos į šį leidinį nėra pateikiamos.

10 Plačiau žr. Adam Stankevič, Ginčas dėl Gardino vėliavininko Stanislovo Isaikovskio palikimo Lietuvos vyriausajame tribunole 1779 m., in: *Lietuvos notariato istorija*, p. 95–107.

Rečycos bajorijos nepasitenkinimą. Septintojo dešimtmečio pradžioje, tapęs Rečycos pilies teismo regentu, jis pasižymėjo tuo, jog nepriimdavo įrašyti prieš save ir savo bičiulius nukreiptų dokumentų. Vėliau, tapęs to paties teismo raštininku, elgėsi dar įžūliau, be kita ko, buvo kaltinamas ir dokumentų klastojimu – neva patvirtino apie pinigų padėjimą raštinėje, nors to nebuvo¹¹. Kaltintojams Tribunole pavyko įrodyti tik vieną epizodą – teismas konstatavo, jog nesutapo Mozyriaus rotmistro Stanislavo Krukovskio ir Chaleckių byloje 1765 m. gruodžio mėnesį raštininko išduotas išrašo (*excerpt*) bei nuorašo (*extrakt*) turinys (*odmienne konteksty zawiera*). Dėl to jis buvo pašalintas iš pareigų ir jam buvo uždrausta trejus metus užimti bet kokias pareigas teisme (*od wszelkich sądowych funkcji*)¹². Toks sprendimas Tribunolo praktikoje buvo veikiau atsistiktinis, ir jau 1768 m. Seimas jį panaikino¹³, o A. T. Malinovskis grįžo į buvusias pareigas ir prie buvusių darbų. 1784 m. Tribunole buvo nagrinėjamas kaltinimas Rusijos kariuomenės pulkininkui Petru Grinevui (*Piotr Hryniew*), kuris 1772 m. spalio mėnesį, įkalinęs kelis asmenis (Mykolą Skoriną ir Rečycos medžioklį Joną Prušanovskį), privertė perrašyti jam Lužkų ir Lubnų valdas, kurios po pirmojo valstybės padalijimo atsidūrė Rusijos sudėtyje. Tą padaryti jam padėjo minėtas raštininkas (bylos nagrinėjimo metu jis jau buvo Rečycos paseniūnis) – jis pas P. Grinevą atvyko su teismo knygomis, į kurias atgaline data (1772 m. rugsėjo 2 d., kada šios teritorijos dar priklausė Abiejų Tautų Respublikai) įrašė minėtus dokumentus¹⁴. Apie galimybę atgaline data įrašyti dokumentus į aktų knygas liudija ir dar vienas pavyzdys. Štai bylos nagrinėjimo Tribunole metu paaiškėjo, jog 1775 m. Tadas Pšiseckis į 1770 m. Minsko pilies teismo aktų knygą įrašė suklastotą dokumentą, kuris jam turėjo padėti bylinėjantis su Livonijos kaštelionaičiu Justinu Ščitu. Dokumentas nebuvo įrištas kartu su kitais, bet priklijuotas ant atskiro lapo. Minsko pilies teismo regentas Feliksas Kublickis Piotuchas prisipažino leidęs tą padaryti, kai buvo patikintas, jog šis veiksma „niekam nepakenks“¹⁵.

Bajorijai visą laiką buvo aktualu ne tik fiziškai užtikrinti įrašomų dokumentų išlikimą, bet ir apsisaugoti nuo anksčiau išvardytų šalių ir raštinės darbuotojų piktnaudžiavimų, kai prieš teismą nepripažintas dokumentas paslaptai būdavo įrašomas į aktų knygas (vadin. „dokumento įmetimas“). Todėl buvo imamasi įvairių priemonių: paprastai įrašymo į aktų knygas faktas būdavo pažymimas pačiame originale, o išrašė nurodoma, iš kur jis paimtas. Duomenys (prie standartinės frazės *wypis wydan* užrašant išdavimo datą ir dokumento užsakovą) apie išduotą išrašą turėjo būti fiksuojami ir pačioje aktų knygoje. 1726 m. Seimas, siekdamas, kad užrašymai būtų tvarkingesni

11 1766 m. kovo 5 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 138, l. 349–370v.

12 1766 m. gegužės 10 d. Tribunolo sprendimas, *Ibid.*, l. 449v.

13 *Volumina Legum* (toliau – *VL*), t. VII, Petersburg: nakladem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860, p. 394.

14 LVIA, f. SA, b. 170, l. 583–591.

15 1778 m. vasario 6 d. Tribunolo sprendimas, įpareigojantis į teismą pašaukti T. Pšiseckį, LVIA, f. SA, b. 157, l. 783–784v.

ir patikimesni, įpareigojo, kad tiek originalus, tiek išrašus asmeniškai pasirašintų Tribunolo maršalas, taip pat šio teismo raštininkas ir regentas¹⁶. Nuo XVIII a. pradžios pradėtos vesti ir atskiros protokolų knygos, kuriose buvo registruojami į aktų knygas įrašomi dokumentai. Tiesa, tokiose protokolų knygose patys pateikėjai pasirašinėti pradėjo dar vėliau – tik XVIII a. antrojoje pusėje, laikydamiesi Lenkijos pavyzdžiu įvesto 1764 m. įstatymo reikalavimo¹⁷. Tačiau prie šių reikalavimų prisitaikė ir patys raštininių darbuotojai, pavyzdžiui, susiformavo neigiama praktika palikti tuščias vietas protokolų knygose. Štai Mykolas ir Juozapas Pacai kaltino žydus Morduchą Velbusevičių (*Morduch Welbusiewicz*) ir Zelmaną Morduchavičių (*Zelman Morduchowicz*) suklastojus velionio Ignoto Paco skolarąštį 40 tūkst. auksinų ir atitinkamus įrašus teismo knygose. Jie teigė, jog Minsko pilies teismo protokolų knygose yra paliekami tarpai, esą į du tokius buvo įrašyti suklastoti žydų skundai su 1763 ir 1778 m. datomis¹⁸. Panašiai Trakų pavaivadis Juozapas Podbipienta teigė, jog Trakų pilies teismo raštininko Antano Jono Stravinskio įgalioti regentai (Jurgis Lembičius ir Vincentas Vinogradzkis) specialiai protokolų knygose palikdavo neužrašytus tarpus, o vėliau į juos įtraukdavo patvirtinimus apie pateiktus įrašyti dokumentus atgaline data tiems asmenims, kurie daugiau sumokėdavo¹⁹.

Dokumentų klastojimas buvo susijęs ne tik su raštininkų, bet ir su pačių teisėjų savivale. Pasitaikė kaltinimų, jog šie pakeisdavo anksčiau savo priimtą sprendimą. Štai Mscislavo žemės teismo teisėjai kaltinti, kad spręsdami Osmolovskių ir Svadkovskių ginčą byloje, svarstytoje iš esmės, paskelbė sprendimą, o kitą dieną jį ištrynė – pakeitė sprendimu už akių. Panašiai 1765 m. liepos 4 d. jie paskelbė sprendimą byloje tarp Katilų (*Kocielowie*) ir Holinskių (*Holynscy*), bet vėliau iš jo išbraukė vieną punktą – apie būtinybę priesaika patvirtinti apie visų turėtų dokumentų pateikimą²⁰. Panašiais veiksmais kaltinti ir kitų teismų teisėjai, o apie visuotinį taikstymąsi su šia praktika byloja viena aplinkybė: apie šiuos atvejus žinome tik todėl, kad jie buvo išvardyti siekiant pateikti kuo daugiau neigiamai teisėjus charakterizuoti turėjusių faktų, o ne konkrečiai kaltinant juos šiuo nusikaltimu.

Šalia raštinės darbuotojų piktnaudžiavimų vienas svarbiausių neigiamai raštinės darbą veikusių aplinkybių – ydinga knygų saugojimo ir išrašų išdavimo tvarka. Knygų kontrolė buvo minimali: 1726 m. įstatymas leido bylininkams ir suinteresuotiems asmenims laisvai prieiti prie knygų, patiems komponuoti

16 „Zapisy ażeby porządnieysze były y w wątpliwość successu temporis nie przychodzily, maią bydć acta onych, to iest każdego zapisu księgi tak oryginały iako y ekstrakty, przez ur. marszałka, pisarza y regenta trybunalskich konnotowane, y z konnotacyami introligowane“, *VZ*, t. VI, p. 242.

17 „Wpisując tranzakcyę do księgi introligowaney, z podpisem rąk zeznawiających, przyznania podług prawa y zwyczajui Koronnego przyimować maią“, *VZ*, t. VII, p. 180.

18 Tribunalas 1784 m. gegužės 21 d. sprendimu persiuntė šią bylą spręsti Trakų pilies teismui, LVIA, f. SA, b. 170, l. 263–266v.

19 LVIA, f. SA, b. 154, l. 417–425.

20 1772 m. kovo 18 d. Tribunolo sprendimas, įpareigojantis byloje atlikti tyrimą, LVIA, f. SA, b. 524, l. 296–305.

sprendimų tekstą remiantis sprendimų protokolų ar šaukimų registravimo dienyuose esančiais įrašais, taip pat patiems perrašinėti įvairius dokumentus²¹. Dėl šios priežasties teismų knygoose, tiek sprendimuose, tiek aktuotuose dokumentuose, atsirasdavo pašalinių asmenų padarytų „pataisymų“. Pavyzdžiui, 1788 m. Tribunolas sprendė Antaninos Radzevičienės kaltinimą Tomui Radzevičiui. Pastarasis, siekdamas prisiteisti ieškovės vyro skolą, pabandė užimti Pinsko paviete esančią Kostrovo valdą, kurią valdė moteris. A. Radzevičienė sprendimo vykdymui pasipriešino ir šį faktą vaznys įrašė į Pinsko žemės teismo protokolų knygas. Tačiau moteris teigė, jog T. Radzevičius, patykojęs, kada raštinėje nebuvo regento Juozapo Postupalskio, knygoje ištrynė žodžius apie priešinimąsi sprendimo vykdymui, o jų vietoje įrašė apie moters dalyvavimą vykdant teismo sprendimą (vietoj žodžių: *którego obwołania jejm. pani Antonina Rodziewiczowa i podania bronila*, buvo įrašyta: *gdzie i sama przytomna jejm. pani Antonina Rodziewiczowa przy podaniu i obwołaniu była*)²². Tokie atvejai atsitikdavo ne tik žemesniųjų teismų raštinėse, bet nebuvo reti ir pačiame Tribunole. Dar 1713 m. Tribunolas buvo įspėjęs raštinės darbuotojus būti atsargius, kadangi išsprendus bylą ar paskelbus sprendimą už akių prie ieškinių kartais būdavo prirašomi procese nedalyvavę asmenys²³. XVIII a. antrojoje pusėje žinome bent keturis panašius atvejus. Štai 1769 m. sausio 25 d. už registrų knygas atsakingas regentas kreipėsi į teisėjus, pranešdamas, kad prie praėjusiais metais į pasipriešinimo registro knygą įrašyto Kurčų ieškinio paslapčia buvo įrašyta Oršos pakamaraičio Ratomskio pavardė. Tribunolas nurodė jo vardą iš ieškinio išbraukti, įpareigojo ieškoti kaltininko ir tokių veiksmų ateityje nebedaryti²⁴. 1769 m. rugsėjo mėnesį paaiškėjo, jog šaukimų registravimo dienyne įrašytas 1768 m. rugsėjo 1 d. priimtas sprendimas byloje tarp Valkavisko žemės teismo teisėjo Žolkovskio ir Lietuvos iždininko Mykolo Bžostovskio buvo pataisytas: išskusta vieta, kurioje buvo užrašyta, jog tolesnis bylos nagrinėjimas turi vykti teismui posėdžiaujant Naugarduke²⁵. 1772 m. vasario 15 d. buvo skundžiamas buvęs Tribunolo regentas Juozapas Petrusėvičius, kuris neva paslapčia pakeitė byloje prieš Kosakovskius 1770 m. gegužės 7 d. paskelbtą sprendimą už akių – trūko prieraišo apie galutinį sprendimą už akių (*z opuszczaniem lukrów ad ultimam convictionem zadecydowanych*)²⁶. 1775 m. kovo 16 d. Tribunolo raštininkas Mykolas Bernavičius

21 „Wypisy i dokumenta, do ksiąg i z ksiąg, samej stronie przepisywać“, *VL*, t. 6, p. 243.

22 Tribunolas 1788 m. rugsėjo 19 d. sprendimu nurodė atlikti byloje tyrimą, *LVA*, f. SA, b. 178, l. 657–662.

23 *Porządek sądzienia spraw w Trybunale W. X. L. z konstytucji sejmowych y innych praw W. X. L. zebrany y przyczyniony, roku 1713, msca maia, 6 dnia*, [Wilno, 1713].

24 *LVA*, f. SA, b. 670, l. 5.

25 Tribunolo raštinės darbuotojas regentas Vladislovas Kimbaras apkaltino tuo agentą Jurgį Grodzickį. Pastarasis savo kaltės nepripažino, o Tribunolas nutarė, jog įvykis atsitiko dėl J. Grodzickio „nepatyrimo“ (*per ignorantiam*), todėl jį nuo bausmės atleido, žr. 1769 m. rugsėjo 26 d. Tribunolo sprendimas, *LVA*, f. SA, b. 144, l. 854–859.

26 *LVA*, f. SA, b. 674, l. 7.

padarė pareiškimą, jog jam išvykus buvo pataisytas taktinio registro knygoje prie Sankovskių ieškinio užrašytas teismo sprendimas²⁷. Sulyginus jį su išduotu išrašu paaiškėjo, jog braukymai padaryti jau išdavus sprendimo išrašą. Kadangi nebuvo žinoma, kas tai padarė, tad raštininkui teliko pareikšti, jog yra atkurtas pirminis sprendimo tekstas (*decisionem do pierwszego stanu, jak była zapisana i promulgowana, przywraca i zapisuje*).

Simptomiška, jog nė vienu iš paminėtų atvejų kaltininkas nubaustas nebuvo ir apskritai buvo sudėtinga įrodyti konkretaus asmens kaltę. Štai Tomaševičiai į Tribunolą pašaukė už Vilniaus žemės teismo aktų knygas atsakingą Tomą Nalenčą, kurio reikalauta paaiškinti, kodėl 1782 m. rugsėjo 17 d. einamųjų reikalų protokolų knygoje įrašytas Korfų skundas prieš Kosakovskius yra skustas ir taisytas (*dat z siebie eksplikacją, dlaczego w pomienionym protokule niektóre wyrazy manifestu skrobane i poprawione zostały*). Tačiau pastarasis teigė nežinantis, kas tai padarė, todėl teismui neliko nieko kito, o tik atleisti jį nuo bausmės²⁸.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje įrodymų sistemą atspindėjo formalių įrodymų teorija, o svarbiausius įrodinėjimo būdus vardijo TLS IV skyriaus 77 straipsnis: rašytiniai įrodymai, liudytojų parodymai ir priesaika²⁹. Tuo tarpu tyrimas, kuris dažniausiai tapatintas su tortūromis, iš esmės turėjo būti atliekamas tik kai kuriose bylose, paprastai tai būdavo bylos dėl nužudymo ar vagystės. Tačiau jau XVII a. tyrimai vis dažniau buvo atliekami ir dėl nesmurtinių veikų (dėl viešo įžeidimo, teismo pareigūnų piktnaudžiavimo pareigomis, advokato išdavystės, dėl pasipriešinimo teismo sprendimo vykdymui), o XVIII a. pradžioje iškilo būtinybė šį klausimą reglamentuoti įstatymiškai. Iš pradžių tai pabandė daryti pats Tribunolas, kuris keliuose jo veiklą turėjusiose reglamentuoti nuostatuose aprašė tokių tyrimų atlikimo tvarką³⁰, tačiau aukščiausiu lygiu tai buvo padaryta tik 1726 m. Seime. Tuomet įtvirtinta, jog teismo paskirti pareigūnai tirs kaltinimo aplinkybes – remdamiesi pačių šalių pateiktais klausimų sąrašais (*interrogatoria*) apklaus bylininkų pakviestus liudytojus (*egzamin cywilny*), o atskirais atvejais dar galėjo būti atliekama daiktinių įrodymų ekspertizė³¹. Tačiau ir XVIII a. antrojoje pusėje nebuvo susiformavusi vienoda praktika: teismas vis dažniau skirdavo tyrimą, tačiau netrūko atvejų, kada buvo nurodoma bylinėtis remiantis minėtu TLS straipsniu³².

27 LVIA, f. SA, b. 679, l. 20v–21.

28 1790 m. sausio 21 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 519, l. 246–265v.

29 Jevgenijus Machovenko, Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje, in: *Teisė*, 2005, Nr. 55, p. 61–69; Idem, *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Diskusiniai klausimai (mokomoji priemonė)*, Vilnius: Justitia, 2007, p. 19–37.

30 Płg. *Porządek sądzienia spraw w Trybunale Głównym Wielkiego Xięstwa Litewskiego, napisany roku 1718, miesiąca maia, dnia dziewiątego* [Wilno, 1718]; *Porządek sądzienia spraw w Trybunale Głównym W. X. L. napisany w Wilnie roku 1719, dnia miesiąca kwietnia, dwudziestego siódmego*, [Wilno, 1719].

31 *VL*, t. VI, p. 236–237.

32 Adam Stankevič, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškiosios teisės raiška*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2013, p. 240–246.

Kalbant apie klastotės nustatymą, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teismo praktika buvo gana nuosekli: tik tais atvejais, kai nusikalstama veikla buvo apkaltinti raštinių darbuotojai, Tribunolas galėjo pareikalauti atgabenti įkalčius – teismo knygas³³. Kitais atvejais teismas remdavosi jam pateiktų įrodymų visuma – pirmos instancijos teismo atliktu tyrimu, bylininkų išdėstytais argumentais ir *de visu* susipažindami su užginčytais dokumentais. Sprendimo priėmimo procesą lengvino susiklosčiusi praktika: teismui išeinant priimti sprendimo, proceso šalių atstovai (advokatai, agentai, įgaliotiniai) įtekdavo jam visus su byla susijusius dokumentus – tiek originalus, tiek jų kopijas³⁴. Sudaryti Tribunolo teisėjų sąrašai³⁵ rodo, jog tarp jų visuomet atsirasdavo bent keli su žemesniųjų teismų veikla susiję asmenys: žemės, pilies, pakamario teismų teisėjai, raštinių darbuotojai (raštininkai, regentai) ir buvę advokatai³⁶. Jų profesinė patirtis leido jiems kompetentingai įvertinti išorinius ir vidinius dokumentų požymius bei jų atitiktį įstatymų reikalavimams bei susiklosčiusiai praktikai. Toliau pateikti pavyzdžiai parodo, su kokiais atvejais teismui tekdavo susidurti.

Taigi, pirmiausia negaliojančiais būdavo pripažįstami tie dokumentai, kuriuose trūko juos legalizuojančių atributų. Štai 1769 m. buvo sprendžiama apeliacija dėl 1766 m. vasario 19 d. Bresto žemės teismo sprendimo byloje tarp Buchovičių dominikonų ir Bresto pilies teismo teisėjo Liudviko Stanilovo Suzino. Ginčytasi dėl Puchalskių užrašytų pinigų sumų valdose, pavadintose Buchovičiai (*Buchowicze*). Dominikonai, be kita, demonstravo 1698 m. vasario 22 d. Lietuvos raštininkienės Teodoros Puchalskienės sudarytą testamentą, kuriuo ji dominikonams užrašytą pinigų sumą nuo 3 tūkst. auksinų padidino iki 6 tūkst. auksinų. Tačiau šis įrodymas buvo atmetas, nes ne tik nebuvo teikiamas nagrinėjant bylą pirmos instancijos teisme, bet jame trūko ir paskutinio lapo, kuriame turėjo būti uždėtas antspaudas ir užrašas apie dokumento įrašymą į teismo knygas (*na której legalizacja urzędowa pospolicie zapisuje się i pieczęć przybijać się zwykła*)³⁷.

Kitas dalykas, į kurį buvo atkreipiamas dėmesys, – dokumento taisymo požymiai. Tiesa, teismui jis ne visuomet būdavo esminis ar lemiantis veiksnys.

33 Pvz., Tribunolas 1767 m. rugsėjo 12 d. įpareigojo Vilniaus pilies teismo regentą Kristupą Kozelą per dvi dienas į teismą atgabenti 1762 m. Vilniaus pilies teismo aktų knygą, LVIA, f. SA, b. 664, l. 26v. Kai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės generolas adjutantas Tadeušas Švoinicis apskundė Upytės pilies teismą, kad šis priėmęs ir paskelbęs sprendimą jo teiktoje byloje su Kurklių seniūniene Vereščinska, vėliau jį pakeitė, Tribunolas įsakė per vieną mėnesį į teismą atgabenti sprendimų protokolų knygą, LVIA, f. SA, b. 517, l. 121–124 ir t. t.

34 Aleksander Korowicki, *Proces cywilny litewski*, Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem, 1826, p. 114.

35 Žr. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1796*. Spis, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Andrzej Rachuba i Przemysław Romaniuk, przy współpracy Andreja Macuka i Jewgienija Aniszczenki, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004.

36 Adam Stankevič, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje*, p. 125–127.

37 1769 m. birželio 10 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 144, l. 402–413v.

Štai byloje, kurioje Nesvyžiaus benediktinai skundėsi, kad Naugardo–Severskio kardininkaitis Kristupas Lichodzejevskis nemoka procentų nuo ieškovams užrašytos pinigų sumos. Šis gynėsi, jog 1744 m. jo senelio, Lyvo pastalininkaičio Stepono Lichodzejevskio, sudarytas testamentas buvo pataisytas – išskutus reikiamą vietą Glozavičių (*Hłazowice*) valdoje užrašyta legacija buvo padidinta. Tribunolas konstatavo, kad testamento tekste yra abejonių keliančių dalykų (*multis perplexitatibus napelniony et varietates w sobie zawierający być się okazuje*), tačiau senelio valia legacijų klausimu esą buvo išreikšta aiškiai, be to, S. Lichodzejevskis apie ją buvo paskelbęs ir kitiems asmenims, todėl bylą laimėjo Nesvyžiaus benediktinai³⁸.

Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teisėjams dažniausiai tekdavo išgirsti prielaidą, kad dokumentas buvo surašytas ant vadinamojo blanko³⁹ – pasirašyto (dažnai ir užantspauduoto) tuščio popieriaus lapo. Blankų naudojimas neretai turėdavo neigiamų padarinių, o ir įstatymai stengėsi juos riboti⁴⁰, tačiau dėl savo patogumo jie buvo naudojami labai plačiai. Galima pastebėti, jog ypač dažnai jie būdavo išduodami įgaliotiniams arba advokatams. Tai daryta, nes bylininkas ne visuomet turėjo galimybių dalyvauti bylos nagrinėjimo procese asmeniškai arba žinodavo, kokį tekstą turi įrašyti, todėl blanko naudojimas leido operatyviai spręsti įgaliotimo klausimą. Tačiau į tokiu būdu naudojamus blankus buvo žiūrima įvairiai. Štai 1782 m. gegužės mėnesį sprendamas byla tarp Vilniaus kapitulos ir Bresto pakamario Zenono Visloucho Bresto pilies teismas nurodė teismo kaltintojui iškelti ieškinį ieškovų advokatui Pranciškui Gronostaiskiui dėl suklustoto įgaliotimo, o vėliau uždraudė šiam verstis advokato praktika. Pastarasis kreipėsi į Tribunolą, kuris nutarė, jog teisėjų veiksmai buvo neteisėti, esą įgaliotime buvo pataisyti neesminiai dalykai – jo atstovaujamos šalies procesinio priešininko pareigybė ir dokumento surašymo data (mėnuo). Šios aplinkybės esą teismui netrukdė suprasti, kam P. Gronostaiskis ir kokioje byloje galėjo atstovauti⁴¹. Tačiau kartais buvo priimami ir visiškai priešingi sprendimai, pavyzdžiui, kai Petras Zaborovskis Tribunole skundėsi, jog Pinsko kamarininkas Aleksandras Skirmuntas nutūrėjo teisės jam atstovauti Pinsko žemės teisme, nes nebuvo tinkamai įgaliotas. Tribunolas nutarė, jog įgaliotimas buvo surašytas ant blanko – tą liudijo skirtingas rašalas ir pataisyta data (septynetas buvo perdarytas

38 1767 m. gegužės 16 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 139, l. 382–388.

39 XVI a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dažniau vartotas kitas – mamranų terminas, plg. Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 225.

40 Pvz., 1726 m. įstatymas uždraudė žemesnių teismų pareigūnams išduoti bylininkams blankus, nes jų pagrindu buvo parengiami įvairūs procesiniai dokumentai kitiems piliečiams darant žalą (*protestacye, relacyje generalskie, dowody pozwów i różne aktykacyje, listy pojeżdże, podawcze*), VL, t. VI, p. 241.

41 1783 m. sausio 7 d. Tribunolo sprendimas už akių ir 1783 m. kovo 29 d. galutinis Tribunolo sprendimas šioje byloje, LVIA, f. SA, b. 167, l. 393–409, 728–755.

iš šešeto)⁴². Ši aplinkybė P. Zaborovskiui leido panaikinti jam nepalankų 1769 m. sausio 24 d. žemesniojo teismo sprendimą⁴³.

Kalbant apie požymius, kuriais remiantis buvo nustatoma, jog dokumentas surašytas ant blanko, galima paminėti ir daugiau konkrečių atvejų. Vienoje bylų Kazimieras Zaranekas teigė, jog dokumentai, kuriais remiantis Jonas Daneikavičius (*Jan Daneykowicz*) pretendavo į jo tėvo, Platelių seniūno Petro Zaraneko, valdą pavadinimą Suviekas, yra suklastoti (jais remdamasis Vilkmėrgės žemės teismas 1767 m. priimtu sprendimu valdą buvo priteisęs J. Daneikovičiui). Tribunolas nutarė, jog 1714 m. datuotas dokumentas, kuriuo Petras Zaranekas neva už 30 tūkst. timpų pardavė valdą Pranciškui Skšindelevskiui (*Franciszek Skrzyndelewski*), buvo surašytas ant blanko, kurį P. Zaranekas buvo parengęs, siekdamas apsaugoti turtą nuo kreditorių. Dokumentą esant surašytą ant blanko rodė ne vietoje užrašyta data (*z zapisania i umieszczenia mimo porządek wierszów ostatnich słów daty*) ir Petro Zaraneko parašas, padėtas dokumento sulenkimo vietoje (*z konotacy Piotra Zaranka na złożeniu, która tyłko do blankietowych, a nie do zapisanych dokumentów jest potrzebna*)⁴⁴. Buvo spėjama, kad dokumentas buvo surašytas tik 1726 m. ir tuo metu pateiktas įrašyti į teismo knygas, mat liudininkų parašai buvo išblukę labiau nei likęs tekstas. Nutarta, jog suklastoti ir įvesdinimą patvirtinantys dokumentai su 1712 ir 1722 m. datomis, kurie buvo įrašyti į Upytės pilies teismo knygas, rašyti tuo pačiu braižu ir naudojantis vienodu rašalu, be to, surašyti popieriuje, kuris skyrėsi nuo kitų. Dar daugiau – abiejuose įvesdinimo dokumentuose buvusi vienoda dėmė (*równą plamę obie mające*). Tribunolas žemesniojo teismo sprendimą panaikino, o valdą grąžino Kazimierui Zaranekui.

1785 m. Tribunolas nagrinėjo Rusijos kariuomenės majoro Karolio Johano de Guntzelio ir kapitono Vilhelmo Cimermano ieškinį Polocko vaivadaui Tadui Žabai. Ieškovai pateikė 1699 m. lapkričio 30 d. Velecičių (*Wielatycze*) seniūno Karolio Sokolinskio skolarąstį, išduotą Rygos pirkliai Kristijonui Kristijanusui (*Krystyan Krystyanus*). 4331 talerių suma buvo garantuota Svedos (*Świada*) valda Oršos paviete. Tačiau atsakovui pavyko įrodyti, jog skolarąstis surašytas ant blanko, be to, neatitiko teisinių reikalavimų. Surašymą ant blanko rodė tai, jog: trūko datos – ji buvo užrašyta santrumpos forma už pagrindinio teksto (*nieopatrzony datą, tyłko po rozszerzeniu się w zapisaniu onego wewnątrz liczbą abrewiatę*); liudytojų naudotas rašalas skyrėsi nuo likusio teksto; liudytojai nenurodė, kas, kiek ir kokią sumą skolinosi; pati suma buvo užrašyta kitoje pusėje, bet nenurodyta, kad ji garantuota Svedos valda. Skolarąstis taip pat neatitiko TLS reikalavimų: vietoj trijų liudytojų jį pasirašė tik du (priešingai negu nurodyta TLS VII skyriaus

42 1770 m. rugsėjo 18 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 145, l. 618–631v.

43 Greičiausiai šiuo atveju kaltinimas advokatui buvo pramanytas, ir, skirdamas bausmę, tą puikiai žinojo teismas, apsiribojęs simboline dviejų savaičių kalėjimo aukštutiniame bokšte bausme, 1770 m. rugsėjo 18 d. Tribunolo sprendimas, *Ibid.*, l. 618–631v.

44 1768 m. rugpjūčio 20 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 141, l. 333–344.

1 straipsnyje), be to, nebuvo įrašytas į teismo aktus, o iki 1710 m. gyvenę K. Kristijanas ir K. Sokolinskis dėl skolos nesiskundė ir nesibylinėjo⁴⁵.

Bene plačiausiai suklastotu pripažinto dokumento požymius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teisėjai analizavo 1777 m. kovo 26 d. – balandžio 5 dienomis sprenddami ginčą dėl leninių valdų statusą turėjusių Vėžaičių Žemaitijoje. Gardino žemės teismo teisėjas ir svarbus dvaro grupuotės narys Kazimieras Volmeris siekė įrodyti, kad Oginskių giminė šias žemes valdo neteisėtai: 1750 m. rugpjūčio 8 d. išduodamas privilegiją Lietuvos rūmų maršalui Ignotui Oginskiui karalius neturėjo teisės keisti šių valdų paveldėjimo sąlygų. Nesigilinant į visus byloje pavartotus argumentus⁴⁶, svarbu atkreipti dėmesį tik į vieną jų: Lietuvos didysis etmonas Mykolas Kazimieras Oginskis bandė įrodyti, jog Vėžaičiai jų giminei atiteko dar anksčiau ir tą turėjo paliudyti du teismui pateikti dokumentai. Jis teigė, kad 1703 m. gegužės 5 d. valdovas išdavė raštą, leidžiantį Piltinės seniūnui Teodorui Maidliui perleisti savo valdomus Vėžaičius bet kuriam asmeniui (jo vardui įrašyti buvo palikta tuščia vieta – *przywilej konsensowy z okienkiem*), ir šia privilegija T. Maidlis pasinaudojo 1711 m. balandžio 11 d., kai Piltinėje sudarė sutartį su Trakų vaivada Kazimieru Oginskiu ir jo žmona Eleonora (sutartis tų metų rugpjūčio 20 d. buvo įrašyta į Trakų magdeburginio teismo aktus). Tačiau šie dokumentai teismui pasirodė įtartini. Buvo nuspręsta, jog 1703 m. dokumentas susijęs su kitomis aplinkybėmis – bandymu prijungti Vėžaičius prie Gargždų seniūnijos. Be to, jame ne tik nebuvo užrašytas asmuo, kuriam perleidžiamos minėtos žemės, jame trūko ir kanclerio parašo, o kitoje pusėje – užrašo apie dokumento įrašymą į Lietuvos Metrikos knygas (*jak pospolicie oryginalne przywileje przy wprowadzeniu w akta Metryk konnotują się*). 1711 m. sutarčiai priekaištų buvo dar daugiau. Pirmiausia sutartyje nebuvo paminėtas 1703 m. valdovo raštas, tačiau dar svarbesnė buvo kita aplinkybė, kuri teismą netgi „privertė stebėtis“ (*aż do zadziwienia pobudzająca*): Piltinėje (Kuršo kunigaikštystėje) sudaryta sutartis buvo vežama „iš taip toli“ įrašyti į Trakų magdeburginio teismo knygas, nors Vėžaičiai buvo Žemaitijoje. Įtartinas pasirodė ir pats teisme pateiktos sutarties išrašas: jame užrašyta 1711 m. rugpjūčio 20 d. išdavimo data, bet antspaude „plika akimi buvo matyti“ (*widzieć dający ad optative*) 1720 m. data. Dar vienas argumentas buvo neįprastai gera popieriaus būklė – popierius ne tik nebuvo aptrūnijęs, bet ir neprarado savo baltumo (*bynajmniej butwiałością, która przez lat 66 dotąd cokolwiekby mogła być znaczną nie jest przejęty i białości powszechnie na niedawnym papierze nie utracił*). Teismui buvo pateikta ir tuometinio Trakų magdeburginio teismo raštininko Kačanovskio rašto ir pasirašinėjimo

45 1785 m. kovo 31 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 171, l. 599–602v.

46 Plačiau apie bylą ir jos nagrinėjimą žr. Adam Stankevič, Kazimiero Volmerio ir Oginskių ginčas dėl Vėžaičių (XVIII a. aštuntasis dešimtmetis), in: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakai*, d. 2. Mokslų straipsnių rinkinys, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 150–171.

pavyzdžių, kurie parodė, jog išrašas buvo parašytas ir pasirašytas kitokiu braižu. Tribunolo teisėjai pasigedo ir vadinamosios aringos – joje turėjo būti užrašas, informuojantis apie asmenį (vaitą arba lentvaitį), kuris leido įrašyti dokumentą į teismo knygas. Šios aplinkybės lėmė, kad 1777 m. kovo 21 d. Trakų magdeburginio teismo raštininko Antano Bialogurskio išduotas patvirtinimas apie 1711 m. knygų neišlikimą, Tribunolo teisėjų manymu, ne tik nebuvo M. K. Oginskiui padėti galintis įrodymas, bet priešingai – vertė manyti, kad tokia situacija pasinaudota siekiant pagrįsti menamo įrašymo į aktus faktą (*tym więcej skłania się i uwagę ściągą, że latwiej rezolwowano się pod tym rokiem susceptę przyznania przystosować, pod którym z ksiąg śladu wziąć nie podobna*)⁴⁷.

Kai bylos nagrinėjimo iš esmės metu buvo iškelti priekaištai šiems dokumentams, Lietuvos didysis etmonas M. K. Oginskis paprašė atlikti tyrimą. Tačiau Tribunolas nutarė, kad prašymas pateiktas ne laiku, ir jį atmetė. Kreipdamasis į Nuolatinę Tarybą, M. K. Oginskis sukritikavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo veiksmus kaip netinkamus. Jis retoriškai klausė: „Ar neturėjo Tribunolas, remdamasis įstatymu apie nusikaltimus, paskirti tyrimą, ar neturėjo būti [į teismą – A. S.] pašauktas magdeburginis [raštininkas – A. S.], atgabenti dokumentai, sutikrinta rašysena, ištirti magdeburginiai antspaudai? Kaip Tribunolas galėjo taip pranašiška, neatlikęs jokio tyrimo, nuspėti, kas nutiko prieš 60 metų?“⁴⁸ Šis atvejis išskirtinis bent kelias požiūriais: teisėjai, sprenddami šią bylą, ne kartą nusižengė įstatymams ir greičiausiai buvo šališki, be to, byla anksčiau nebuvo nagrinėta pirmosios instancijos teisme. Tribunolo sprendimą neskirti byloje tyrimo K. Volmeris aiškino tuo, jog niekas asmeniškai nebuvo kaltinamas dokumentų suklastojimu, o tokiais atvejais, remiantis TLS I skyriaus 16 straipsniu, suklastotų dokumentų savininkas neatsako⁴⁹.

Problemiškas rašto suklastojimo autoriaus nustatymas galėjo lemti, jog dažnai bylose, kuriose įrodinėta dokumentą buvus suklastotą, dažniausiai teprašyta pripažinti jį negaliojančiu. Štai 1766 m. vasario mėnesį buvo nagrinėta apeliacija dėl 1765 m. rugpjūčio 27 d. Oršos pilies teismo sprendimo⁵⁰. Ašmenos sargybininkienė Viktorija Kozelova teigė, kad 1762 m. dokumentas, kuriuo jos brolis Motiejus Podbereskis užrašė 10 tūks. auksinų sumą Dausenyčių (*Dowzynicze*) valdoje, Oršos paviete, savo žmonai Marcijonai, ir 1763 m. testamentas yra suklastoti. Esą pirmasis jų buvo surašytas ant blanko ir aktuotas tik po jos brolio mirties. Teismas, susipažinęs su byloje atliktu tyrimu, nutarė, kad dokumentas suklastotas nebuvo. Tačiau tokiu pripažino buvus testamentą: pirma, jame rasta Lietuvos teisei prieštaraujančių nuostatų; antra, nutarta, kad M. Podbereskio

47 1777 m. balandžio 5 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 518, l. 270–284v.

48 *Najjaśniejszy Panie, Prześwietna Rado* [Spausdintas M. K. Oginskio kreipimasis į Nuolatinę Tarybą], [1777].

49 *Odpowiedź Wolmera na powtórne pisma j.w. hetmana wielkiego WKsL*, [1777].

50 1766 m. vasario 27 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 138, l. 335–348v.

parašas nepanašus į tuos, kurie buvo kituose dokumentuose. Tribunolo sprendimu M. Podbreskienė turėjo prisiekti⁵¹, jog 1762 m. dokumentas nebuvo surašytas ant blanko, o V. Kozelova – kad M. Podbereskis testamentu nebuvo pasirašęs, tačiau niekam jokių bausmių už suklastotą parašą skirta nebuvo (jų niekas ir neprašė).

Nedidelis skaičius atvejų, kai reikalauta bausti dokumento klastotoją, buvo susijęs ir su įstatymų nuostatomis. Sankcijas už dokumento suklastojimą apibrėžė TLS I skyriaus 16 straipsnis. Jame buvo išvardyti atvejai, už kuriuos turėjo būti skiriama mirties bausmė: tai valdovo ar jo raštininkų, kanclerio, pakanclerio, žemės, pilies ir pakamario teismų rašto suklastojimas (turinio prasme), antspaudo ar parašo padirbimas, išrašo taisymas⁵². Analogiška sankcija turėjo būti taikoma ir už privačių dokumentų suklastojimą, tačiau mirties bausmė šiuo atveju neturėjo būti kvalifikuota⁵³. Nuostata bausti klastotojus mirtimi išliko iki pat Abiejų Tautų Respublikos žlugimo, tačiau tokių bylų nagrinėjimo praktiką smarkiai paveikė vėlesni įstatymai. 1697 m. priimtas *Coeaequatio iurium*, arba vadinamasis koekvacijos įstatymas, numatė, jog apkaltinęs ką nors nusikaltimu, už kurį gresia mirties bausmė, ir to neįrodęs, bylininkas būtų baudžiamas tūkstančio kapų grašių bauda ir pusės metų žemutinio kalėjimo bausme⁵⁴. Kazuistiškai suformuluota 1726 m. Konstitucija skelbė, jog pirmą kartą melagingai apie įteiktą šaukimą paliudijęs vaznys turėtų būti baudžiamas dvylikos savaitių kalėjimo žemutiniame bokšte bausme, o už antrą analogišką kaltinimą grėstų baudžiamoji atsakomybė, o kaltinimo neįrodęs asmuo turėjo būti baudžiamas remiantis lygaus atlygio principu⁵⁵.

Andrejus Ryčkovas pabandė užginčyti lietuvių istoriografijoje įsitvirtinusių Juliuszo Bardacho nuomonę, kad mirties bausmė bylose dėl klastojimo beveik netaikyta. Išnagrinėjęs ankstyviausias Lietuvos Metrikos knygas jis nustatė bent keturis aukščiausios bausmės taikymo valdovo raštus klastojusiems asmenims atvejus⁵⁶. Šios praktikos taikymą vėlesniais laikais patvirtino ir Gitanos Zujienės atliktas tyrimas. Mokslininkė teigė, jog Žemaičių pilies teismas XVII a. pirmojoje pusėje dokumentų klastotojams skirdavo ne tik paprastą, bet ir kvalifikuotą mirties bausmę⁵⁷. Tačiau XVIII a. antrojoje pusėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės

51 Nors pagal Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įrodymų hierarchiją pirmenybė buvo teikiama racionaliems įrodymams – prisipažinimui, daiktiniams ir rašytiniams įrodymams, liudytojų parodymams, tačiau iki Abiejų Tautų Respublikos žlugimo gana svarbų vaidmenį išlaikė priesaikos institutas. Beveik visais šiaame straipsnyje paminėtais atvejais, net ir pripažinęs dokumentą esant suklastotu, Tribunolas bylininkui dar nurodydavo atlikti atitinkamą priesaiką.

52 Vytautas Andriulis, Dokumentų klastojimas pagal feodalinę Lietuvos teisę, in: *Socialistinė teisė*, 1976, Nr. 2–3, p. 53.

53 Иван И. Лаппо, *Листы-записи в литовском праве XVI столетия*, Юрьевъ: Типография Т-ва К. Маттисень, 1935, p. 100–102.

54 *Coeaequatio iurium sanctorum Wielkiego Xięstwa Litewskiego z Koroną Polską [...]*, Wilno, 1697.

55 *VL*, t. VI, p. 244–245.

56 Andrej Ryčkov, *op. cit.*, p. 109–119.

57 Gitana Zujienė, Mirties bausmė Žemaičių pilies teisme XVI–XVII a. I pusėje, in: *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2 (100), p. 120–121.

Vyriausiojo Tribunolo teismo praktikoje įstatymuose numatytos sankcijos dokumentų klastotojams taikytos nebuvo. Tribunolo nagrinėtų bylų dėl suklastoto dokumento analizė atskleidžia, kad šis teismas vengė besąlygiškai laikytis įstatymų raidės, t. y. taikyti juose numatytas bausmes tiek raštų klastotojams, tiek tokio kaltinimo neįrodžiusiems asmenims. Galima kalbėti apie aiškią bausmių švelninimo tendenciją, net ir tais atvejais, kai abejonių nekėlė konkretaus asmens kaltė. Štai 1767 m. liepos 30 d. – rugpjūčio 8 d. Tribunolas sprendė apeliaciją dėl 1767 m. vasario 7 d. Bresto žemės teismo sprendimo⁵⁸. Bresto kamarininkaitis Feliksas Lachovickis buvo kaltinamas apgaule: prikalbino Bresto išdininką Antaną Lachovickį ir jo žmoną Liudviką parduoti jam dvarelį Bresto mieste, bet davė perskaityti vieną sutartį, o pasirašyti – kitą. Be to, sutarties paraštėje kitu rašalu buvo prirašyta, jog drauge parduodamas ir kitas Buchoveckių turtas – Kozičių (*Kozicze*) valda Bresto vaivadijoje. Už šią gudrybę Bresto žemės teismas F. Lachovickiui uždraudė iki gyvenimo pabaigos verstis advokato praktika, skyrė jam metų ir šešių savaičių kalėjimo žemutiniame bokšte bausmę, įpareigojo Kozičių valdą grąžinti savininkams ir sumokėti jiems 300 auksinų teisminėms išlaidoms padengti. Tribunolas, nors ir pripažino F. Lachovskio kaltę, tačiau bausmę jam sušvelnino: nuo advokato pareigų nušalino trejiems metams bei nurodė atlikti šešių savaičių kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmę, taip pat paliko galioti nuostatą dėl 300 auksinų. Panašiai svarstydamas apeliaciją dėl 1769 m. spalio 7 d. Vilkmergės žemės teismo sprendimo Tribunolas nustatė, kad 1763 m. Juozapas Šadurskis, padedamas Vilniaus pilies raštinėje dirbusio Juozapo Dambrausko, į protokolų knygas įrašė skundą atgaline data ir abiem skyrė analogiškos trukmės, t. y. šešių savaičių, aukštutiniame bokšte kalėjimo bausmę⁵⁹.

Kadangi kiekvienais metais Tribunolo teisėjais tapdavo vis kiti asmenys, o remtis precedentais draudė 1764 m. priimtas įstatymas⁶⁰, todėl šis teismas skirdavo ir kitokios trukmės kalėjimo bausmes (žr. toliau). Tačiau tokia Tribunolo taikyta praktika buvo išskirtinė bent keliais aspektais. Taikytos sankcijos nebuvo pagrįstos galiojančia teise (t. y. paminėtos trukmės kalėjimo bausmė buvo numatyta už kitas veikas), o žemesniosios instancijos teismai buvo labiau linkę laikytis įstatymų raidės. Pavyzdžiui, Minsko stačiatikių vienuolyno vyresnybė teigė pasamdžiusi Minsko statybininkaitį Bagdoną Kostrovickį atstovauti jiems visose bylose. Tačiau jų išduotame blanke esą vėliau atsirado sąlyga, kad B. Kostrovickis neatstovaus jiems ginče su Valadkavičiumi dėl Salamerkio (*Sotomerecz*) valdos. Minsko žemės teismas 1778 m. birželio 25 d. sprendimu nutarė, jog ši sąlyga vienuoliams buvo žinoma, todėl už nepagrįstą kaltinimą nubaudė juos Teisių sulyginimo akte ir 1726 m. Konstitucijoje numatyta bausme (tiesa, konkrečiai Tribunolo sprendime

58 LVIA, f. SA, b. 140, l. 480–503.

59 1770 m. rugpjūčio 4 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, b. 145, l. 513–551v.

60 VL, t. VII, p. 179.

ji nebuvo įvardyta)⁶¹. O štai Bresto žemės teismas 1766 m. birželio 12 d. Juozapui Vitanovskiui už dokumentų klastojimą ir kitus nusikaltimus net buvo skyręs mirties bausmę, o dokumentų klastojimu apkaltintiems Vaitiekiui ir Adomui Vitanovskiams – vienų metų ir šešių savaitių žemutinio kalėjimo bausmės⁶².

Dar viena labai aiškiai Tribunolo sprendimuose išžvelgiama tendencija – netaikytos sankcijos, tai motyvuojant menamomis aplinkybėmis arba apskritai neigiant akivaizdžius faktus. Šiuos teiginius galima paremti daugeliu pavyzdžių. Štai Antanas Uvainis buvo apkaltinęs Raseinių žemės teismo regentą Petrą Raneusą (*Piotr Rbaneus*) netinkamai vykdžius pareigas: esą šis išduodavo išrašus, kurių tekstas neatitiko įrašyto į teismo knygas, taip pat jis minėjo dokumentus, kuriuose buvo trinama, bei vieną regento išduotą dokumentų sąrašą, kuriame buvo prirašyti nebūti faktai apie dviejų blankų buvimą. Už neįrodytą kaltinimą *praktyk fabrykacy* Raseinių žemės teismas 1765 m. lapkričio 5 d. sprendimu A. Uvainį nubaudė tūkstančio kapų ir pusės metų žemutiniame kalėjime bausme. Nors apeliaciją nagrinėjusio Tribunolo galutiniame sprendime A. Uvainio P. Raneusui įteiktame šaukime aiškiai kalbama apie sąmoningą „dokumentų klastojimą“, tačiau teismas nutarė, jog šis kaltintas *nie o fabrykacę, lecz o niezgodność*, nes, kaip paaiškėjo, vienas išrašas nevisiškai atitiko originalą, todėl kreiptis į Tribunolą jis turėjo pagrindo. Be to, bylos nagrinėjimo metu A. Uvainis dar ir atsisakė kaltinimo klastojus (*fabrykacy temuż nie zadawał i nie zadaje, przytomnie przed sądem stawający zrzekał się, przez głos patrona swojego oświadczał się*), o TLS (III skyriaus 27 straipsnis) tą daryti leido⁶³. Todėl A. Uvainis buvo atleistas nuo žemesniojo teismo skirtos bausmės, o P. Raneusas – nuo kaltinimo.

Priežastį kreiptis į teismą Tribunolas išžvelgė ir Juozapotos Šukevičienės veiksniuose, kuri apkaltino Starodubo rotmistrą Kazimierą Tomaševičių iš jos blanko padarius skolarąstį (1080 auksinų skola Slanimo pilies teismo regentui Pranciškui Korčicui), kuriame suklastojo jos parašą ir pats pasirašė kaip liudininkas. Už tai Slanimo žemės teismas 1786 m. vasario 17 d. sprendimu skyrė K. Tomaševičiui dvylikos savaitių kalėjimo bausmę ir uždraudė vienus metus verstis advokato praktika. Tačiau Tribunolas nustatė, jog K. Tomaševičiui buvo nurodyta ieškoti galimybės pasiskolinti, o tuometinis J. Šukevičienės vyras Stanislovas Nezabitauskas buvo jam atvežęs blankus ir patikinęs, kad jie pasirašyti jo žmonos. Tačiau prašymą moterį nubauti remiantis lygaus atlygio principu teismas atmetė. Esą matydama K. Tomaševičių liudininku dokumento, kuriame savo parašo nepažino, „ji turėjo priežastį jo paklausti, ar šis nežino apie jos parašo suklastojimą“ (*miała powód zapytania się u niego, czyliby o nasładowanie ręki jej nie wiedział*)⁶⁴. Moteris buvo įpareigota

61 1778 m. rugpjūčio 20 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 158, l. 690–695v.

62 Sprendžiant apeliaciją Tribunole šie asmenys nepasirodė, todėl 1768 m. rugpjūčio 22 d. buvo priimtas sprendimas už akių, LVIA, f. SA, b. 141, l. 349–364v.

63 1768 m. gegužės 30 d. Tribunolo sprendimas už akių, *Ibid.*, l. 278–281v; 1768 m. liepos 8 d. Tribunolo sprendimas, *Ibid.*, l. 293–298v.

64 1786 m. rugsėjo 25 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 174, l. 462–506v.

tik apmokėti K. Tomaševičiaus netektas darbo pajamas (vieną tūkst. auksinų) ir padengti bylinėjimosi išlaidas (500 auksinų). Analogiškai Tribunolas nusprendė ir dėl Vilkmergės vaznio Martyno Čipkovskio, kai jis apskundė 1784 m. kovo 13 d. Vilkmergės pilies teismo sprendimą. M. Čipkovskis teigė, jog Vilkmergės vėliavininkas Pranciškus Morikonis ir jo žmona Ona bei Vilkmergės rotmistras Tomas Petškevičius (*Tomasz Pietrzkiwicz*) jį apšmeižė, kaltino įvairiais nusikaltimais, tarp jų ir dokumentų klastojimu, o žemesnysis teismas ne tik jų nenubaudė už neįrodytą kaltinimą, bet pačiam vazniui skyrė šešių savaičių kalėjimo bausmę. Tribunolas nenustatė jokios vaznio kaltės, tačiau jo prašymą nubausti priešininkus remiantis lygaus atlygio principu atmetė, esą jam nebuvo aiškiai suformuotas kaltinimas dokumentų klastojimu, o į teismą jis šauktas dėl savo buvimo konflikto vietoje⁶⁵.

Aiškius bandymus pateisinti nepagrįstus kaltinimus matome ir kitais atvejais. Štai Gardino žemės teismo teisėjienė Rozalija Aleksandravičienė kaltino savo įgaliotinį Andrejų Zaleskį jai pakenkus – esą susitaręs su jos procesiniu priešininku sudarė jai nenaudingas turto pardavimo sutartis ir taisė juose datas. Ji pateikė apeliaciją dėl 1769 m. birželio 14 d. Lydos žemės teismo sprendimo, kuri Tribunole buvo nagrinėta jau tų pačių metų rugpjūčio mėnesį⁶⁶. Moteris teisme įrodinėjo, jog 1763 m. jos įgaliotinis įkalbėjo ją parduoti Ščerbavičių palivarką Lydos maršalaičiui Antanui Narbutui, o vėliau taip pat ir kitas – Kobraucų (*Kobrowce*) ir Laibiškių (*Łoybiszki*) valdas, tačiau davė pasirašyti kitą, negu jai buvo perskaitęs, tekstą. Be to, įgaliotinis pataisė ir sutarčių datą, todėl moteris skundė jį „nusižengus ir klastojus“ (*prewarykacyją i fabrykacyją*). Išnagrinėjęs bylos aplinkybes teismas nustatė, jog moters kaltinimas yra melagingas: ji pati liepė sudaryti sutartis, todėl leido įgaliotiniui prisiekti, jog skirtingos datos esančios paprasčiausia klaida, kuri atsirado dėl greito sutarties surašymo (*formalną omyłką przez prędkie pisanie ponizona, a nie na żaden podstępek i zdradę*). Tribunolas pažymėjo, jog kaltinant kliento interesų išdavyste ir dokumentų klastojimu gresia mirties bausmė, tačiau pateikdama galutinius prašymus tokios bausmės R. Aleksandravičienė nereikalavo. Siekdamas pagrįsti savo sprendimą neskirti bausmės remiantis lygaus atlygio principu, teismas nutarė, jog A. Zaleskis yra pašauktas į teismą kaip dokumento liudytojas ir visų veiksmų asmeninis liudininkas. Negalėdamas visiškai išteisinti moters, Tribunolas jai skyrė keturių savaičių aukštutinio kalėjimo bokšte Vilniuje bausmę ir įpareigojo sumokėti A. Zaleskiui vieną tūkst. auksinų bylinėjimosi išlaidoms padengti. Verčia stebėtis ir pasirinktas keturių savaičių kalėjimo terminas – netgi jau minėtas TLS III skyriaus 27 straipsnis už apšmeižimą numatė šešių savaičių kalėjimo bausmę.

Galiausiai atskirais atvejais bausmės neskyrimas būdavo argumentuojamas proceso šalies valia. Pavyzdžiui, spręsdamas apeliaciją dėl 1783 m. rugpjūčio 8 d. Pinsko žemės teismo sprendimo, Tribunolas nustatė, kad Valkavisko rotmistras

65 1784 m. birželio 26 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 170, l. 367–374v.

66 1769 m. rugpjūčio 14 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 144, l. 648–669v.

Martynas Narkevičius suklastojo skolarąštį – siekdamas perimti dalį mirusio Ignoto Tišos (*Ignacy Tysza*) turto ir pasinaudojęs jo blanku, suklastojo 40 tūkstančių auksinų vertės skolarąštį. Tribunolas paskelbė dokumentą negaliojančiu, tačiau M. Narkevičiaus nenubaudė, mat to neprašė jo procesinis priešininkas (*osobistego ukarania jm. pana Narkiewiczza directe nie żądają*)⁶⁷.

Išvados

XVIII a. antrojoje pusėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiajam Tribunolui dėl dokumentų klastojimo dažniausiai būdavo skundžiami žemesniųjų teismų pareigūnai. Kaltinimus lėmė tiek piktnaudžiavimas tarnyba, tiek įstatymų nuostatos, neužtikrinusios būtinos knygų kontrolės. Bandymai įstatymiškai apibrėžti raštinių veiklą ir eliminuoti dokumentų klastojimo aplinkybę nebuvo sėkmingi dėl raštinės personalo suinteresuotumo gauti neteisėtų pajamų ir siekiant kitų tikslų. Dėl šių priežasčių sprendimų klastojimo atvejų pasitaikė ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiam Tribunole.

Bylose dėl suklastotų dokumentų Tribunolas rėmėsi bylininkų pateiktais argumentais, taip pat atlikdavo vizualinę jam pateiktų dokumentų apžiūrą. Teisėjai atkreipdavo dėmesį į dokumento požymius, jų atitiktį įstatymų reikalavimams bei susiklosčiusiai praktikai. Vienas dažniausių dokumentų suklastojimo būdų būdavo falsifikato parengimas naudojantis blanku.

Suklastoto dokumento autoriaus nustatymo ir nuteisimo tvarka buvo sudėtinga. Ji, taip pat ir griežtos įstatymuose numatytos bausmės asmenims, neįrodžiusiems kaltinimo, lėmė, jog dažnai vienintelis bylininkų prašymas būdavo dokumentą paskelbti esant falsifikatu. XVIII a. antrojoje pusėje Vyriausiojo Tribunolo teismo praktikoje įstatymuose numatytos sankcijos dokumentų klastotojams taikytos nebuvo. Bylose, kuriose reikalauta bausti asmenį, įvardytą falsifikatoriumi, arba neįrodžiusį tokio kaltinimo, galima išvelgti kelias tendencijas: 1) vengimas besąlygiškai laikytis įstatymų raidės; 2) sankcijų netaikymas motyvuojant tai menamomis aplinkybėmis arba apskritai neigiant akivaizdžius faktus; 3) bausmių švelninimas ir alternatyvių bausmių taikymas (paprastai skiriant neilgos trukmės kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmę).

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Coeaequatio iurium stanów Wielkiego Xięstwa Litewskiego z Koroną Polską [...], Wilno, 1697.

Najjaśniejszy Panie, Prześwietna Rado [Spausdintas M. K. Oginškio kreipimasis į Nuolatinę Tarybą], [1777].

Odpowiedź Wólmera na powtórne pisma j.w. hetmana wielkiego WKsL, [1777].

Porządek sądzenia spraw w Trybunale W. X. L. z konstytucyj seymowych y innych praw W. X. L. zebrany y przyczyniony, roku 1713, msca maia, 6 dnia, [Wilno, 1713].

67 1784 m. gegužės 19 d. Tribunolo sprendimas, LVIA, f. SA, b. 170, l. 226–262v.

- Porządek sądzenia spraw w Trybunale Głównym Wielkiego Księstwa Litewskiego, napisany roku 1718, miesiąca maia, dnia dziewiątego*, [Wilno, 1718].
- Porządek sądzenia spraw w Trybunale Głównym W. X. L. napisany w Wilnie roku 1719, dnia miesiąca kwietnia, dwudziestego siódmego*, [Wilno, 1719].
- Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego [...]*, Wilno: w drukarni J. K. M. Akademickiey Societatis JESU, 1744.
- Volumina Legum*, t. VI, VII, Petersburg: nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860.

- Andriulis Vytautas, Dokumentų klastojimas pagal feodalinę Lietuvos teisę, in: *Socialistinė teisė*, 1976, Nr. 2–3, p. 49–55.
- Deputaci Trybunалу Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1796*. Spis, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Andrzej Rachuba i Przemysław Romaniuk, przy współpracy Andrzeja Macuka i Jewgienija Aniszczunki, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004.
- Karalius Laimontas, Kauno muitinės rejestro atmintinė. Falsifikatas Lietuvos Metrikoje (XV–XVI amžių sandūra), in: *Kauno istorijos metraštis*, 2005, t. 6, p. 7–54.
- Korowicki Aleksander, *Proces cywilny litewski*, Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem, 1826.
- Machovenko Jevgenij, Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje, in: *Teisė*, 2005, Nr. 55, p. 61–69.
- Machovenko Jevgenij, *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Diskusiniai klausimai (mokomoji priemonė)*, Vilnius: Justitia, 2007.
- Ragauskienė Raimonda, Galimybės klastoti bajorijos dokumentus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a., in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, sudarė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 219–249.
- Ryčkov Andrej, Mirties baudmės skyrimas viešųjų raštų klastotojams Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismuose XV amžiaus pabaigoje – XVI amžiaus viduryje, in: *Lietuvos Statutas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*. Straipsnių rinkinys, sudarė Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 109–119.
- Stankevič Adam, Ginčas dėl Gardino vėliavininko Stanislovo Isaikovskio palikimo Lietuvos vyriausiamajame tribunole 1779 m., in: *Lietuvos notariato istorija*, sudarė Jolanta Karpavičienė, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012, p. 95–107.
- Stankevič Adam, Kazimiero Volmerio ir Oginskių ginčas dėl Vežaičių (XVIII a. aštuntasis dešimtmetis), in: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais*, t. 2. Mokslo straipsnių rinkinys, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 150–171.
- Stankevič Adam, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškosios teisės raiška*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2013.
- Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietų teismų notarinės funkcijos, in: *Lietuvos notariato istorija*, sudarė Jolanta Karpavičienė, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012, p. 71–93.
- Zujienė Gitana, Mirties baudmė Žemaičių pilies teisme XVI–XVII a. I pusėje, in: *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2 (100), p. 115–127.
- Лаппо Иван И., *Листы-записы в литовском праве XVI столетия*, Tartu–Юрьевъ: Типография Т-ва К. Маттисень, 1935.

ADAM STANKEVIČ – istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus jaunesnysis mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptis – XVI–XVIII a. Lietuvos teismų veikla, pagalbiniai istorijos mokslai.

Elektroninis paštas stankevic.adam@gmail.com

CASES OF DOCUMENT FALSIFICATION IN LEGAL PRACTICE OF THE SUPREME TRIBUNAL OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA (LATE EIGHTEENTH CENTURY)

ADAM STANKEVIČ

Lithuanian Institute of History

This article analyses allegations in document falsification that were investigated by the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania in the late eighteenth century. The objective was to reveal key tendencies in document falsification, the praxis of proving the felony in court and the nature of sentencing of the forgers (or those who failed to prove the fact of falsification). The research allowed presenting following conclusions.

In the late eighteenth century the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania was mainly involved in cases brought against lower rank court officers. The allegations were brought forward both because of the abuse of office and also because of the inefficient legislation in ensuring necessary control of the books. Attempts to introduce legislation regarding work of the offices and to eliminate opportunities for falsification were not successful because of the desire by office clerks to gain illegal income as well as for other reasons. Because of that there were some instances of document falsification in the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania as well. In investigating cases of document falsification, the Tribunal was relying on arguments presented by the opposing sides of the case, also performing visual inspection of the presented documents.

The judges would take into account various marks of the documents, their compliance to legal requirements and the established practices. One of the most common ways of falsification was through the use of regular forms. The process of discovering the author of the forgery and sentencing him was very complicated. Such nature of the process, and strict penalties for the individuals who failed to prove the allegation, meant that often the only request by the plaintiffs would be to declare the document a forgery. In the late eighteenth century certain sanctions of the law were not applied by the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania in cases against forgers of documents (i.e. death penalty).

In court cases where it was demanded to penalise an alleged forger or a person who failed to prove the allegation, we may observe several tendencies: 1) avoidance to maintain the law to the letter; 2) failure to apply sanctions by finding justification in notional circumstances, or simply denying obvious facts; 3) leniency in sentencing and ordering of alternative punishments (usually sentencing to a short period of incarceration in the higher tower of prison).

Keywords: document, falsification, Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania, legal practice.